

Կենսաբանություն

УДК 612.8+591.18

Ռ. Ս. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, Ն. Ս. ՀԱԿՈԲՅԱՆ, Ն. ՅՈՒ ԱԴԱՄՅԱՆ

**ԹԹՎԱԾՆԱՔԱՂՑԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ ՀԻՊՈԿԱՄՊԻ CA₁ ԴԱՇՏԻ
ԴԵՐԸ ԸՆԶԱՌՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ**

Ներածություն: Թթվածնաքաղցի պայմաններում շնչառական նուրբ փոփոխություններն իրականանում են երկարավուն ուղեղի (կոռդեզային) շնչառական կենտրոնի և վերկոռդեզային գոյացությունների բարդ փոխազդեցության հետևանքով: Գրականության մեջ կան մի շարք աշխատանքներ, որոնք վերաբերում են երկարավուն ուղեղի շնչառական կենտրոնի գործառական վիճակի վրա լիմբիական համակարգի կարևոր գոյացություններից մեկի՝ հիպոկամպի (ծովածիու) CA₁ դաշտի ազդեցությանը [օրինակ, 1, 2]:

Ուսումնասիրության մեթոդիկան: Ուսումնասիրությունները կատարվել են սուր փորձի պայմաններում 180–230գ քաշ ունեցող սպիտակ առնետների վրա, որոնք թմրեցվել են քլորալոզի (30մգ/կգ) և նեմբուտալի (10մգ/կգ) խառնուրդով: Ծովածիու CA₁ դաշտը էլեկտրախթանվել է կոնստանտանտ երկբևեռ էլեկտրոդներով (տրամագիծը 0,2մմ, միջէլեկտրոդային հեռավորությունը 0,2–0,3մմ), որոնց ստերեոտաքսիկ կողմնորոշումը կատարվել է ըստ Ֆիֆկովայի և Մարշալի ատլասի [3]:

Շնչառական նեյրոնների ակտիվության արտածման նպատակով ուղեղիկի մասնակի հեռացումից հետո միկրոէլեկտրոդը իջեցվել է երկարավուն ուղեղի շնչառական կենտրոնի (obex) շրջան: Արտաշնչական (էքսպիրատոր) և ներշնչական (ինսպիրատոր) նեյրոնների տարբերակման, ինչպես նաև շնչառության ընդհանուր ռեակցիայի գնահատման նպատակով գրանցվել է կենդանու արտաքին շնչառությունը: Նեյրոնների իմպուլսային ակտիվության արտաքցչային գրանցումը իրականացվել է սպակյա միկրոէլեկտրոդներով:

Փորձերը կատարվել են թթվածնաքաղցի ազդեցության դիմամիկայում: Այդ նպատակով ստերեոտաքսիկ սարքավորմանը ֆիքսված կենդանին տեղադրվել է ճնշախցիկում: Ուսումնասիրվող ցուցանիշների գրանցումը կատարվել է գրգռումից առաջ և հետո. նորմոքսիայի պայմաններում՝ pO₂=142մմ սնդ. սյ., 4000–5000մ «բարձրության» վրա՝ pO₂=109–85մմ սնդ. սյ., 7500–8000մ-ի վրա՝ pO₂=64–58մմ սնդ. սյ. և «իջեցումից» հետո՝ դարձյալ նորմոքսիայի պայմաններում:

Ստացված տվյալների վիճակագրական մշակումը կատարվել է Ա. Օլվինի մեթոդով [4]:

Գրանցվել է երկարավուն ուղեղի շնչառական կենտրոնի 40 փուլային նեյրոնների ակտիվություն, որոնցից 22-ը եղել են արտաշնչական, 18-ը՝ ներշնչական:

Ըստ ծովածիռ CA₁ դաշտի գրգռման նկատմամբ պատասխան ռեակցիաների նեյրոնները բաժանվել են երկու խմբի՝ ակտիվացող և արգելակվող: Ե՛վ նորմոքսիայում, և՛ թթվածնաքաղցի ազդեցության դինամիկայում արգելակվող նեյրոնների քանակությունը գերակշռել է ակտիվացվողների քանակին (աղ. 1):

Աղյուսակ 1

Թթվածնաքաղցի պայմաններում ծովածիռ CA₁ դաշտի էլեկտրախթանման նկատմամբ երկարավուն ուղեղի շնչառական նեյրոնների քանակական փոփոխությունը

Փորձի պայմանները	Նեյրոնների սկզբնական քանակը (%)	Արգելակվող նեյրոններ (%)	Ակտիվացող նեյրոններ (%)
արտաշնչական նեյրոններ			
նորմա	22 (100)	14 (63,6)	8 (36,4)
4000-5000մ	18 (81,8)	12 (66,7)	6 (33,3)
7500-8000մ	13 (59)	10 (76,9)	3 (23,1)
«իջեցում»	21 (95,4)	14 (66,6)	7 (33,3)
ներշնչական նեյրոններ			
նորմա	18 (100)	11 (61,1)	7 (38,8)
4000-5000մ	15 (83,3)	10 (66,6)	5 (33,3)
7500-8000մ	10 (55,5)	7 (70)	3 (30)
«իջեցում»	17 (94,4)	11 (64,7)	6 (35,3)

Թթվածնաքաղցի ազդեցության դինամիկայում փուլային նեյրոնների քանակական փոփոխություններին զուգահեռ դիտվել են նաև այլ ցուցանիշների՝ համազարկի տևողության, իմպուլսների քանակի, հաճախության փոփոխություններ: Նորմալ մթնոլորտային ճնշման պայմաններում ծովածիռ CA₁ դաշտի գրգռման ժամանակ արգելակվող արտաշնչական և ներշնչական նեյրոնների համազարկում նկատվել է իմպուլսների քանակի կրճատում, հետևաբար և իմպուլսների միջին հաճախության փոքրացում, իսկ ակտիվացվող նեյրոնների համազարկում՝ իմպուլսների քանակի ավելացում, հետևաբար և իմպուլսների միջին հաճախության մեծացում: Նեյրոնների իմպուլսային ակտիվության վրա ծովածիռ CA₁ դաշտի արգելակող ազդեցությունը գերակշռել է գրգռող ազդեցությանը: Աղյուսակ 2-ում ներկայացված է նորմայում և հիպոքսիայի ազդեցության դինամիկայում ծովածիռ CA₁ դաշտի էլեկտրախթանման ժամանակ արտաշնչական և ներշնչական նեյրոնների իմպուլսային ակտիվության փոփոխությունը:

Թթվածնաքաղցի ազդեցության առաջին փուլում (4000-5000մ) pO₂-ի իջեցումը հանգեցրել է շնչառական նեյրոնների ակտիվության բարձրացման: Այս փուլում դիտվել է արգելակվող և ակտիվացող նեյրոնների համազարկի տևողության փոքրացում, դրանցում իմպուլսների քանակի ավելացում, իմպուլսների միջին հաճախության մեծացում: Նման հեշտաց-

ված ֆոնի վրա ծովածիռ CA₁ դաշտի էլեկտրախթանումը առաջացրել է արտահայտված արգելակող ազդեցություն: Թթվածնաքաղցի ծանր փուլում (7500–8000ժ) արտաշնչական և ներշնչական նեյրոնների համազարկում դիտվել է իմպուլսների քանակի խիստ նվազում: Նման ճնշված ֆոնի վրա CA₁ դաշտի էլեկտրախթանումը վերոհիշյալ նեյրոններին բնորոշ ռեակցիա չի առաջացրել:

Աղյուսակ 2

Թթվածնաքաղցի պայմաններում ծովածիռ CA₁ դաշտի էլեկտրախթանման նկատմամբ երկարավուն ուղեղի շնչառական նեյրոնների իմպուլսային ակտիվության փոփոխությունը

Փորձի պայմանները	Արգելակվող նեյրոններ				Ակտիվացող նեյրոններ			
	հաճախություն, իմպ/վ		P	փոփոխությունը, %	հաճախություն, իմպ/վ		P	փոփոխությունը, %
	մինչ գրգռումը	գրգռումից հետո			մինչ գրգռումը	գրգռումից հետո		
արտաշնչական նեյրոններ								
նորմա	42±3,1	26±1,9	0,001	38	31±2,3	41±3,2	0,02	32
4000–5000ժ	54±4,3	30±2,3	0,001	44	42±3,9	57±4,3	0,02	36
7500–8000ժ	24±1,9	20±1,1	0,05	16	21±1,8	24±1,9	0,2	13
«իջեցում»	43±3,3	27±1,8	0,001	36	32±2,9	42±3,1	0,05	31
ներշնչական նեյրոններ								
նորմա	46±3,9	27±2,0	0,001	41	45±3,9	60±5,3	0,05	33
4000–5000ժ	57±4,5	30±2,7	0,001	47	50±4,3	70±5,7	0,01	40
7500–8000ժ	26±1,7	21±1,3	0,05	19	30±2,1	35±2,7	0,2	15
«իջեցում»	45±4,1	27±2,1	0,001	39	43±3,3	58±4,2	0,05	37

Կենդանիներին «իջեցնելուց» հետո (նորմալ մթնոլորտային ճնշման պայմաններում) որոշ ժամանակ անց (15–20 րոպե) դիտվել է ինչպես ելակետային ցուցանիշների, այնպես էլ գրգռման նկատմամբ նեյրոնների ռեակցիաների վերականգնում (աղ. 2):

Եզրակացություն: Վերը նկարագրված փորձարարական տվյալները շնչառական նեյրոնների իմպուլսային ակտիվության վրա թթվածնաքաղցի և ծովածիռ CA₁ դաշտի էլեկտրական գրգռման համակցված ազդեցության արդյունք են: Նման դեպքում թթվածնաքաղցի փուլերը ծառայել են որպես ֆոն, որի վրա հետո ավելացել է ծովածիռ ազդեցությունը: Նորմոքսիայում ծովածիռ CA₁ դաշտի գրգռման ժամանակ ստացված տվյալները հիպոքսիայի պայմաններում կատարվող փորձերի համար ծառայել են որպես ստուգիչ: Կենդանիների «բարձրացման» առաջին փուլում (4000–5000ժ) շնչառական նեյրոնների ակտիվության բարձրացումը պայմանավորված է նյարդային բջիջների վրա ինչպես ռեֆլեկտոր, այնպես էլ pO₂-ի իջեցման անմիջական ազդեցությամբ և բջջային թաղանթների ապաբևեռացմամբ [5, 6]: Երկրորդ փուլում (7500–8000ժ) տեղի է ունենում շնչառական նեյրոնների ակտիվության ճնշում, որը կապված է բջջային թաղանթների կառուցվածքաֆունկցիոնալ կազմավորման, կալիում-նատրիում-

մական պոմպի ֆունկցիայի խանգարման, ինչպես նաև բջջային ացիդոզի զարգացման հետ [7]:

Շնչառական նեյրոնների վրա ծովածիու CA_1 դաշտի բարդ ազդեցությունը կարելի է բացատրել նրանով, որ ծովածիու այդ հատվածում տարաբաշխված են ոչ միայն արգելակվող նեյրոններ (գերակշռող), այլև ակտիվացողներ:

Մեր նախկին ուսումնասիրություններում [8, 9] շնչառական նեյրոնների վրա լիմբիկական համակարգի մյուս գոյացությունների՝ ենթատեսաթմբի, նշահամալիրի կեղևամիջային կորիզների ազդեցության ուսումնասիրման ժամանակ դիտվել է հակառակ երևույթը՝ ակտիվացող նեյրոնների քանակը գերակշռել է արգելակվողներին: Այստեղից հետևում է, որ շնչառության պրոցեսի կարգավորման մեխանիզմներում ընդգրկված են գլխուղեղի տարբեր մակարդակներում գտնվող գոյացություններ: Եվ միայն դրանց գումարային ազդեցությունը կարող է ապահովել շնչառության առավել հստակ կարգավորումը և օրգանիզմի հուսալի հարմարվողականությունը շրջապատող միջավայրի փոփոխվող պայմաններին:

Մարտի և կենդանիների ֆիզիոլոգիայի ամբիոն

Ստացվել է 01.04.2004

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Буклина С.Б., Филатова Ю.М., Эллман Ш. Ш. – Вопросы нейрохирургии, 1998, № 4, с. 1–7.
2. Коваль Н.Н., Саркисов Г.Т., Гамбарян Л.С. Септо-гиппокампальная система и организация поведения. Ер.: Изд-во АН Арм. ССР, 1986, 126 с.
3. Буреш Я., Петраш М., Захар И. Электрофизиологические методы исследования. М.: ИЛ, 1962, 456 с.
4. Ойвин И.А. – Ж. патол. физиол. и экспер. терапии, 1960, т. 4, № 4, с. 76–85.
5. Власова И.Г. Нервная клетка и гипоксия. Матер. VII междунар. симпоз. «Эколого-физиологические проблемы адаптации». М., 1994, с. 54.
6. Лукьянова Л.Д. – Бюлл. экспер. биол. и медицины, 1997, т. 124 (9), с. 244–254.
7. Самойлов М.О. Реакция нейронов мозга на гипоксию. Л.: Наука, 1985, с. 190.
8. Карапетян М.А., Баклаваджян О.Г., Акопян Н.С. – Физиолог. ж. СССР, 1987, т. 13, № 7, с. 926.
9. Акопян Н.С., Баклаваджян О.Г., Саркисян Н.В. – Физиолог. ж. СССР, 1991, т. 77, № 12, с. 41–48.

Բ. Տ. ԱՐՄՍՅԱՆ, Ն. Տ. ԱԿՕՍՅԱՆ, Ն. ՅՈ. ԱԴԱՄՅԱՆ

ՐՈԼԻ ՏԱ₁ ՍՈԼՅԱ ԴԻՍՍՕԱՄՔԱ ՎԱ ՐԵԴՍԼՅԱԿԻԱ ԴԻՅԽԱՆԻԱ ՍՐԻ ԴԻՍՕՏԻԱ

ՐԵԶՍՍԵ

Վ նորմե և վ սլոնյալ կԻսլորոժնոյ նեժստաժոնոստԻ Իզուժեո վլյաժնԻս ՏԱ₁ ՍՈԼՅԱ ԴԻՍՍՕԱՄՔԱ ՆԱ ԻՄՍՍՍԼՅՍՆՍՅԱ ԱԿԻՅԻՅՆՍՏ ԴԻՅԽԱԵԼՆՅԱՆ ՆՍԻՐՈՎ ՍՐՈԼԳՈՎԱԴՈԴԱԴՈՅ ՄՈԶԳԱ Վ ՍԼՍՅԱՆ ՆՈՐՄԱԼՅՈՒԴ ԱՏՄՈՏՓԵՐՈՒԴՈՅ

давления до «подъема» животных электрическое раздражение CA₁ поля гиппокампа оказывало преимущественно тормозящее влияние. В начальной фазе гипоксии на «высоте» 4–5 тыс. м имела место активация частотного разряда нейронов. На этом фоне тормозящее влияние стимуляции CA₁ поля гиппокампа было более выражено, чем в условиях нормоксии. Во второй фазе (7,5–8 тыс. м) наблюдалось угнетение активности дыхательного центра продолговатого мозга и CA₁ поля гиппокампа. В условиях тяжелой гипоксии наблюдалось угнетение импульсной активности нейронов, при этом тормозящее влияние CA₁ поля гиппокампа было незначительным.

R. S. ARUTUNYAN, N. S. HAKOPYAN, N. J. ADAMYAN

THE CA₁ AREA OF HIPPOCAMPUS REACTION IN RESPIRATORY REGULATION IN HYPOXIA CONDITIONS

Summary

In the normal as well as in the oxygen deficiency conditions research has been made to study the influence of CA₁ area of hippocampus on impulse activity of respiratory neurons of medulla oblongata.

In conditions of normal atmospheric pressure the electrical stimulation of CA₁ area has had mainly inhibiting influence. In the initial phase, on 4–5 thousand meter altitude, activation of frequent discharge of neurons occurred. In this situation the inhibiting influence of stimulation of CA₁ area of hippocampus was more accentuated than in conditions of normoxia. In the second phase, 7,5–8 thousand meters on the reduction of the impulse activity of neurons, stimulation of CA₁ area induced uncharacteristic reactions of those neurons.